me spėti, kad V—VI a. Jūros pakrantės pradėjo įsilieti į žemaičių etnokultūrinę sritį. Tai tarsi patvirtina IX—XIII a. žemaitiški senkapiai Jūros pakrantėse (Bikavėnai, Didkiemis, Lileikėnai, Paragaudis).

Galimas daiktas, kad ir Šarkuose yra vėlesnių kapų, negu VI a. Atrodo, jų reikėtų ieškoti arčiau šalia vieškelio esančių kaimo kapinaičių.

PARAGAUDŽIO (ŠILALĖS RAJ.) SENKAPIS

VITAS VALATKA

Telšių kraštotyros muziejus 1973 m. nuo birželio 14 d. iki liepos 27 d. tyrinėjo Šilalės raj. Paragaudžio kaimo senkapį, esantį šalia Kvėdarnos miestelio ariamame lauke.

Senkapis yra visai nežymioje kalvelėje su žvyringu gruntu. Mirusieji laidoti jos pietryčių, pietų ir pietvakarių šlaituose. Buvo ištirta didesnioji dalis senkapio, 654 m^2 plotas, surasta 71 kapas ir konstatuota 91 suardyto kapo pėdsakai. Žmonių griaučiai kapuose neišsilaikę, išskyrus mažus jų fragmentus prie žalvarinių dirbinių.

Dominuoja pavieniai kapai. Mirusieji guldyti į skobtinius ąžuolinius karstus aukštielninki, ištiestomis kojomis ir įvairiai sudėtomis rankomis.

Karstai nuleisti į 190—230 cm ilgio (vaikų — 120—160 cm), 50—60 cm pločio ir 40—80 cm gylio duobes.

Mirusieji guldyti įvairiomis kryptimis pasaulio šalių atžvilgiu. Dominuoja, kaip ir Maudžiorų (Kelmės raj.) senkapyje, koncentriškas šonu į kapinyno centrą — kalvos viršūnę orientavimas. Vyrai daugiausia guldyti galvomis į rytus, pietryčius ir pietvakarius, atsižvelgiant į kapo geografinę padėtį kalvos viršūnės atžvilgiu. Moterys guldytos visai priešingai — daugiau laikantis vakarų krypties. Tačiau yra nemaža kapų, kur ir moterys orientuotos galvomis ta pačia kryptimi, kaip ir vyrai. Vyrų kapų orientuota į vakarų pusę visai nedaug, bet vis dėlto yra.

Tik du kapai buvo dvigubi. Kape Nr. 20 vienoje 90 cm pločio duobėje vienas šalia kito buvo paguldyti dviejų vaikų karsteliai. Prie duobės šiaurės vakarų krašto buvęs palaidotas berniukas, kurio galva orientuota į šiaurės rytus, o prie pietryčių krašto — mergaitė, kurios galva orientuota į pietų vakarus. Abu kapai turtingi įkapių.

Antras dvigubasis kapas Nr. 59 išsiskyrė savo laidosena. 70 cm gylio, 50 cm pločio ir apie 200 cm ilgio duobėje buvo paguldytas ąžuolinis skobtinis karstas, kurio galvos galas buvo orientuotas tiesiog į vakarus. Ant karsto viršaus galvos gale buvusi padėta geležinė yla su mediniu koteliu. Karsto viduje buvęs moters la-

vonas. Kaukolę juosė žalvarinė grandinėlė, ant kaklo buvo vytinė antkaklė ir žalvarinių įvijėlių ir grandelių vėrinys. Ant kairės rankos pirštų užmauti 2 įvijiniai žiedai. Ant krūtinės į viršutinį drabužį buvę įsmeigti du puošnūs kryžiniai smeigtukai. Prie dešiniosios šlaunies prišlietas geriamasis ragas su pasidabruotu briaunos apkalu.

Ant numirėlės dešiniosios alkūnės buvo padėtas plonos drobės ryšelis su sudeginto kūdikio kauliukais ir įkapėmis, kurias sudarė dvi įvijinės apyrankėlės ir penki įvijiniai žiedai. Kauliukai ir šios įkapės buvo susiausti ir perrišti, du kartus apsukant juosta, austa rinktine technika, „ožkanagutės" raštu. Per ryšelį buvo persmeigti du nuokamieneėm galvutėm smeigtukai su įvertomis grandinėlėmis, kurios, kaip ir juosta, buvo apvyniotos apie ryšelį. Konservacijos metu restauratorė B. Pinkevičiūtė pastebėjo, kad išlikusių juostos fragmentų galai ir audinio kraštai yra apdegę. Tai vienintelis sudeginto mirusiojo kapas, aptiktas Paragaudyje 1973 m.

Devyniuose turtinguose vyrų kapuose į duobę buvo įdėta po vieną žirgo galvą. Jos randamos 10—25 cm, o viename kape net 40 cm aukščiau už numirėlio griaučius. Prie kai kurių žirgų kaukolių rasta po vieną ar du įvijinius plonus žiedelius, o prie kitų nieko nerasta. Žirgo galva dėta į duobės kampą mirusiojo galvos gale.

Žirgo galva rasta ir mergaitės kape Nr. 61. Tik čia žirgo galva buvusi padėta, tur būt, ant karsto vidurio, nes po ja gulėjo numirėlės apyrankės ir žiedai su kaulų liekanomis. Šiame kape buvo įdėti du kryžiniai smeigtukai, geležinė yla ir smiltaininis verpstukas.

Tokie nors ir retoki kapai su žirgo galvomis būdingi ir kitiems to paties laikotarpio ir ankstyvesniems Šilalės rajono tirtiems senkapiams (Paežeris, Upyna).

Beveik visuose vyrų kapuose randama po du ietigalius. Iš jų padėties ir medienos likučių matyti, kad ietys buvo padedamos ant karsto viršaus ar šalia jo. Jų plunksnos yra galvos gale. Iečių kotai buvę išdrožti iš storo ąžuolo atskalos ar lentos. Kape esantys ietigaliai nėra vienodi. Paprastai vienas jų būna juostinis, o kitas — karklo lapo formos.

Tik viename turtingame įkapių vyro kape rastas „M" tipo kalavijas sunykusiose medinėse makštyse, bet be makščių galo apkalo.

Suardytuose kapuose rasti trys skandinaviško tipo kalavijų makščių galų apkalai, kurių šonuose yra ažūriškai pavaizduoti lyg paukščių siluetai.

Kape Nr. 10 rastas vienintelis kovos peilis.

Dažname vyro kape randami geležiniai žąslai ir geležiniai pentinai, dažniausiai jie labai sunykę. Suardyto kapo žemėse rastas vienas žalvarinis skandinaviškos kilmės pentinas.

Suardytame kape Nr. 13 rasta geležinė apskrita, kiek išplatinta pamina, balnakilpė. Kita panašios formos balnakilpė rasta vėlyvoje duobėje.

Tik vyrų kapams būdingi skiltuvai (sunykę) su titnago gabaliukais ir smiltaininiai galąstuvai. Vieni jų su skylutėmis, o kai kurie be skylučių ir palyginti didoki.

Peilis — gana dažna, daugiausia vyrų įkapė. Moterų kapuose gana gausiai aptinkamos geležinės ylos ir cilindro formos smiltaininiai verpstukai. Kai kurie padaryti gana nerūpestingai, su mažytėmis, ar net visai nepragręžtomis skylutėmis. Suardyto kapo vietoje rastas tik vienas gintarinis verpstukas.

Gausu kapuose ir papuošalų. Ypač įspūdingos kapuose Nr. 29 ir 48 buvusios ant galvos uždėtos kepurėlės, ištisai apkabinėtos žalvarinių grandelių eilėmis. Jų pakraščiai buvę papuošti klevo sėklos formos kabučiais. Trečios tokios pat kepurėlės liekanos rastos suardyto kapo žemėse. Tokių kepurėlių anksčiau rasta Upynoje, Žviliuose (Šilalės raj.), Bikavėnuose (Šilutės raj.).

Kape Nr. 59 juosusi kaukolę grandinėlė yra buvusi, tur būt, užsiūta ant kepurėlės pakraščio.

Moters kape Nr. 49 prie dešiniojo smilkinio rastas iš šešių grandinėlių ir keturių iš vielos išlankstytų pakabučių smilkinio papuošalas. Kairėje pusėje buvo du lygiai tokie pat dirbinėliai. Tai gana originalus papuošalas, užtiktas pirmą kartą mūsų archeologiniuose tyrinėjimuose.

Tiek vyrų, tiek moterų kapuose dažnai randamos antkaklės. Dalis jų įvijinės iš rombinio skerspiūvio plonėjančiais galais vielos. Viena antkaklė (kape Nr. 21) rasta perdirbta iš ramentiniais galais antkaklės. Jos vienas galas buvo nukirstas ir iš jo padaryta apyrankė, kuri buvo uždėta tai pačiai numirėlei ant rankos.

Labiausiai mėgtos iš trijų vielų vytos įvijinės įvairaus dydžio antkaklės. Vienų jų galai užsibaigia kilpelėmis, o kitų užvertu žalvariniu daugiakampiu karoliuku-buožele.

Mergaitės „amazonės" kape (su žirgo galva) buvo geležinė praeinančiais kilpiniais galais antkaklė. Geležinė viela buvusi apvyniota alavo vielele, kurios tik pėdsakai belikę.

Nemažai aptikta kaklo apvarų iš žalvarinių įvijų ir grandelių, analogiškų rastosioms Upynos kapinyne.

Kiekviename vyro kape rasta po dvi ar vieną pasagines seges cilindriniais, keturkampiais, žvaigždiniais ir daugiakampiais galais.

Suardyto kapo žemėse rasta viena plokštinė segė su gyvuliniu stilizuotu ornamentu. Tokia kol kas vienintelė Lietuvos TSR teritorijoje rasta segė buvo žinoma iš Paulaičių (Šilutės raj.), kuri laikoma importu iš Skandinavijos [1].

Moterų kapuose būdingiausia įkapė — smeigtukų pora. Tik viename mažos mergaitės kape rastas vienas smeigtukas. Buvo kapų, kuriuose rasta po dvi skirtingų smeigtukų poras.

---

[1] **O. Kuncienė**, Prekybiniai ryšiai IX—XIII amžiais.— Lietuvos gyventojų prekybiniai ryšiai I—XIII a., Vilnius, 1972, p. 216, pav. 29 : 2.

Labiausiai mėgti kryžiniai įvairių variantų smeigtukai. Visų jų kryžmų galvutės suplotos ir puoštos ar koncentrinių ratukų įspaudais, ar sidabro plokštele, ar penkiais konusėliais.

Antrą pagal skaičių grupę sudaro nuokamieniai smeigtukai. Visų jų galvutės labai išplatintos ir ornamentuotos „akučių" grupėmis.

Kapinyne rasta pora trikampių smeigtukų. Be minėtų formų, rasta keletas visai skirtingų formų smeigtukų (saulutės formos galvute, kryžinių su rageliais galvutėse, kryžinių apvestų apskrita juostele, perkryžiuotos „O" formos).

Pažymėtina dar tai, kad prie smeigtukų įvertose grandinėlėse nerasta nei paskirstomųjų, nei kabančiųjų kabučių.

Beveik kiekviename kape rasta vienas, dažniau du gintaro karoliai. Jie būna pririšti vilnoniu siūlu prie smeigtuko arba segės. Karoliai dažniausiai dvigubo nupiauto kūgio formos, tekinti, bet yra ir apdrožtų, ir net paprasčiausiai apskaldytų.

Viename suardytame moters kape surinkta apie 20 mažų geltono ir mėlyno stiklo karoliukų, o kape Nr. 48 buvo rasti trys balti matiniai suploto rutulio formos stiklo karoliai.

Į vyrų kapus dėta diržai. Jų sagtys žalvarinės ar geležinės, paprastų formų. Oda nepuošta, tik prie trijų buvę pritvirtinta po aštuonis ilgokus kutus, puoštus žalvario įvijomis ir galo apkaliukais.

Apyrankių kapinyne gausu. Labiausiai mėgtos plonėjančiais galais apyrankės. Vienos jų yra rombinio skerspiūvio, kitos keturkampio ar suploto apskritimo. Dažnai tokių apyrankių suplonėję galai užsibaigia apskritais ar daugiakampiais spurgeliais. Mėgtos ir įvijinės apyrankės.

Žiedai įvijiniai, padaryti iš plonos vielos. Keliuose kapuose rasta po geriamąjį ragą, o kapuose Nr. 4 ir 22 ant krūtinės buvo padėta po riešutą.

Iš senkapio surinkta 734 dirbiniai, kurie saugomi Telšių kraštotyros muziejuje ir datuojami IX—XI a. Senkapis skirtinas žemaičių gentims.

KUKIŲ (MAŽEIKIŲ RAJ.) SENKAPIO IR GYVENVIETĖS TYRINĖJIMAI 1973 M.

ADA CHOLODINSKA

Senkapis yra „Tarybinės Žemaitijos" kolūkio laukuose ir žinomas seniai. Keletas dirbinių iš čia buvo Mažeikių kraštotyros muziejuje, bet sudegė gaisro metu. Senkapis yra Varduvos kairiajame krante, iš rytų pusės jį supa Varduvos senvagė. 300 m į pietus nuo senkapio buvo kiti senkapiai, kurie suardyti Didžiojo Tėvynės karo metais. 200 m. į šiaurę yra dar vieni vėlyvi senkapiai, apaugę berželiais ir pušaitėmis.

1973 m. nuo rugpiūčio 6 d. iki 26 d. Mažeikių kraštotyros muziejus, vadovaujamas Telšių kraštotyros muziejaus vyr. mokslinio